

PEDAGÓGUSELLÁTOTTSÁG

Jelen Infojegyzet európai kontextusban mutatja be a pedagógusellátottság helyzetét, majd kitér egyes azt befolyásoló tényezőkre. A háttéranyag szakpolitikai javaslatok ismertetésével zárul.

Helyzetkép

Az Európai Unió számos tagállamára jellemző, hogy kihívások jelentkeznek a pedagógusellátottság terén. Az országok többségében – köztük Magyarországon is – pedagógushiány van, Cipruson túlkínálat, míg Görögországban, Litvániában, Olaszországban, Portugáliában és Spanyolországban egyszerre van jelen a hiány és a túlkínálat. Finnország, Málta, Szlovénia és Szlovákia jelenleg egyik aspektusból sem érintett ([EC/EACEA/Eurydice 2021](#)).

A hiány hátterében két tényező – illetve azok kombinációja – állhat: nem vesznek részt elegendően a pedagógusképzésben, illetve lemorzsolódnak a már pályára lépett pedagógusok. Az előbbi hét tagállamra jellemző (Franciaország, Hollandia, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Németország, Portugália), az utóbbi Bulgáriára, míg öt országban (Belgium, Dánia, Észtország, Magyarország, Svédország) mindkettő jelen van. Amennyiben a pedagógustársadalom előregedő, az a hiány jövőbeli megjelenését / növekedését vetíti előre. Ez a tagállamok kétharmadában áll fenn, Magyarországon is ([EC/EACEA/Eurydice 2021](#)).

Mint a T-TUDOK által készített tanulmány ([Lannert 2021](#)) rámutat, Magyarországon az elérhető adatok ellentmondásossága miatt nehéz a pedagógushiány mértékét konkretizálni. Egyes nyilvánosan elérhető adatok – mint a betöltetlen álláshelyek arányát mutató KSH-adat ([STADAT 20.2.1.64.](#)) – arra utalnak, hogy a hiány kismértékű. Ugyanakkor a kutatás során készült adatfelvétel azt mutatja, hogy ez a kötelező óraszámokra és a helyettesítésekre vonatkozó rugalmas szabályozás kihasználásával, egyes pedagógusok túlterhelésével, óraadók alkalmazásával érhető el. Mindez a minőség csorbulásához vezethet, így a mennyiségi mellett a minőségi pedagógushiány kérdése is felvetődik. A tanulmány emellett a következő jelenségekre hívja fel a figyelmet:

- A magyar oktatási rendszerben egyszerre van jelen a hiány és a pazarlás. Ez utóbbihoz tartozik a sok kisméretű iskolából álló iskolahálózat, vagy a mestertanárok, illetve egyes szakos tanárok kapacitásainak kihasználatlansága.
- A pedagógusellátottságot nagy területi egyenlőtlenségek jellemzik.
- Nincs elég mentálhigiénés szakember, főleg ott, ahol a legnagyobb szükség lenne rá, mert felülreprezentáltak a (halmozottan) hátrányos helyzetű diákok.
- Az elaprózódott iskolahálózat, a tantárgyak magas száma és a nagy mennyiségű tananyag is hozzájárul a pedagógushiányhoz.
- A pedagógusok korfája alapján elmélyülő jövőbeli pedagógushiány körvonalazódik. Ezt nem tudja ellensúlyozni a pályára lépők száma.

- Az EU számos tagállamában kihívások jelentkeznek a pedagógusellátottság terén ([EC/EACEA/Eurydice 2021](#)).
- Magyarországon pedagógushiány van, de ennek mértékét nehéz meghatározni ([Lannert 2021](#)).
- A hazai tanárhiányra az Európai Bizottság 2022-es [ajánlása](#) is felhívja a figyelmet.
- A nyugdíjba menő pedagógusok pótlására nem elegendő a pályakezdők száma ([Varga 2022](#)).
- A pálya vonzóságát és megtartóerejét befolyásoló egyes tényezők:
 - A nemzetgazdasági átlagbértől egyre inkább leszakadó ([Lannert 2021](#)), illetve nemzetközi összehasonlításban is alacsony pedagógusbérek ([OECD 2021](#)).
 - Az európai uniós összehasonlításban magas tanítási órák száma ([EC/EACEA/Eurydice 2021](#)), illetve az átlagosan heti 42,5 óra munkaterhelés ([Lannert 2021](#)).
 - A pedagógus szakma alacsony társadalmi presztízse ([Dolton et al. 2018](#)).
- A szakpolitikai javaslatok – többek között – kitérnek a fenntartható és a minőségjavulást szolgáló béremelés szükségességére ([Lannert 2021](#); [Egyensúly Intézet 2021](#)).

Ez utóbbi állítást erősítik meg a Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézetének számításai is. Eszerint **2010 és 2019 között a köznevelésben átlagosan egyre idősebb pedagógusok dolgoztak.** Bár a 30 évesnél fiatalabb pedagógusok aránya nem változott jelentősen (8, illetve 7%), a 30–39 évesek aránya 26-ról 16 százalékra csökkent. Az 50–59 évesek aránya 30-ról 35 százalékra nőtt, a 60 év felettieké pedig 2-ről 10 százalékra. A pedagógusok előregedése az oktatási rendszer minden szintjére és minden programtípusra jellemző (Varga 2022).

Eközben a **pályakezdők aránya** – bár a vizsgált időszakban nőtt –, **nem elegendő a nyugdíjba menő pedagógusok pótlására.** Egy olyan modellben, amiben a kutatók azt feltételezik, hogy a pályakezdők 22 évesen kezdenek dolgozni, a nyugdíjazás 65 éves korban történik, a pedagógustársadalom kor szerinti megoszlása pedig egyenletes, évente a pedagógusok 2,2 százaléka menne nyugdíjba. Vagyis ezen arány pótlására elegendő pályakezdőre lenne szükség az oktatási rendszerben. Mivel a valóságban e feltételek nem állnak fenn – jelenleg is előregedő pedagógustársadalomról van szó –, a rendszer valós utánpótlásigénye meghaladja a 2,2 százalékot (Varga 2022).

Becslések szerint a **pedagógushallgatók 37 százaléka helyezkedik el végzés után a szak-**

mában. A férfiak közel négyszer akkora eséllyel nem lépnek a pályára, mint a nők; illetve a diplomás apák gyermekeire is jellemzőbb más pálya választása a végzés után (Lannert 2021). Az Infojegyzet a következőkben olyan területeket mutat be, amelyek befolyásolhatják a pálya vonzóságát, illetve megtartóerejét.

OKOK

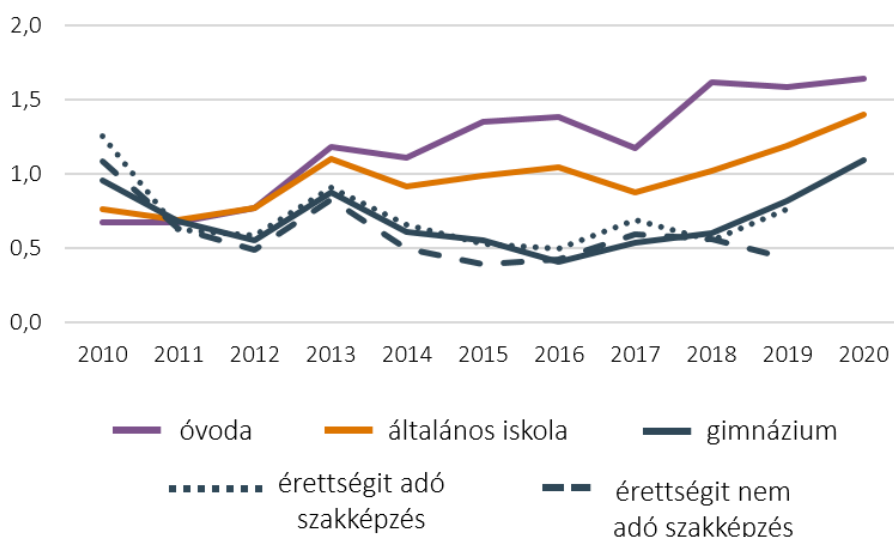
Pedagógusbérek

A T-TUDOK tanulmánya (Lannert 2021) rámutat, hogy **az elmúlt évtizedben az oktatási ágazatban nőtték a bruttó keresetek,** azonban – egy átmeneti periódus kivételével, amely a pedagógus-életpályamodell bevezetését követte – **ez a növekedés kisebb mértékű volt, mint a nemzetgazdaságban általában.** 2020-ban az oktatási ágazatban a bruttó keresetek 10 százalékkal maradtak el a nemzetgazdasági átlagtól. Mindez annak tudható be, hogy a minimálbérhez kötés garanciális eleme megszűnt. 2019-ben a nem vezető pedagógusok havi bruttó átlagkeresete 336 ezer forint volt, míg az intézményvezetőké 503 ezer forint. A különbségek magasak a legalacsonyabb és a legmagasabb fizetési szintek között, a pályakezdőket a bérrendszer alacsonyan díjazza. A **nemek közötti egyenlőtlenség az intézményvezetők körében** figyelhető meg, ahol a férfiak 33 százalékkal többet keresnek a nőknél.

A pedagógusbérek helyzete nemzetközi összehasonlításban is vizsgálható. Az OECD (2021) adatai azt mutatják meg, hogy a **pedagógusbérek hogyan alakulnak a teljes munkaidőben foglalkoztatott felsőfokú végzettségűek átlagkeresetének arányában.** Magyarországon 2020-ban a tanárok (alsó középfokon oktatók, hazai megfelelője a felső tagozat) esetében ez az érték 61 százalék volt, míg az intézményvezetőkénél 81 százalék. Ezzel mindkét érték **a legalacsonyabb volt a vizsgált országok körében.**

1. ábra:

A pályakezdő pedagógusok aránya (%)

Forrás: Infoszolg/Varga (2022).

Munkaterhelés

A Eurydice adatai szerint **az EU-tagállamok között Magyarországon a legmagasabb a heti kötelező tanítási órák száma**, amennyiben azok elérik a megadott lehetséges időszáv (22–26 óra) közepét vagy felsőbb értékeit. Az alsó értékek is a magasabb óraterhelések közé tartoznak, hasonló Görögországban (23 óra), illetve Írországon, Luxemburgban és Portugáliában van (22 óra). A gyakorta modellként állított finn oktatási rendszerben a heti tanítási órák száma 14–17 óra ([EC/EACEA/Eurydice 2021](#)).

A T-TUDOK felmérése ([Lannert 2021](#)) szerint, ha a heti tanóraszám mellett az önként vállalt és a munkáltató által kirótt többletórát, valamint az eseti helyettesítéseket is figyelembe vesszük, akkor a magyarországi pedagógusoknak átlagosan heti 27 tanítási órája van. **A tényleges munkaterhelés túlmutat a tanítási órákon, ennek átlagos mértéke 42,5 óra.** A különbségek azonban nagyok a pedagógustársadalmon belül. Ha öt egyenlő arányú csoportra osztjuk a pedagógusokat a terhelés alapján, akkor a legkevesebb leterheltek 33 óránál kevesebbet, míg a leginkább leterheltek 51 óránál többet dolgoznak.

Az eseti helyettesítés és felügyelet nem minden esetben kerül elszámolásra. A felmérés alapján ennek mértéke átlagosan havi 4,37 óra. Eszerint évente mintegy 35 milliárd forintnyi láthatatlan – vagyis elvégzett, de ki nem fizetett – munka van az oktatási rendszerben ([Lannert 2021](#)).

A pedagógusok megbecsültsége

A Varkey Foundation ([Dolton et al. 2018](#)) 35 országban vizsgálta a tanári szakma megbecsültségét. Ezt egy olyan indexszámmal mérték, amely négy komponensből tevődik össze és 0–100 közötti értéket vehet fel. A vizsgált tényezők:

- az általános iskolai tanárok rangsorolása más kulcsfontosságú szakmákkal szemben;
- a középiskolai tanárok rangsorolása más kulcsfontosságú szakmákkal szemben;
- a tanárok relatív státusza a leginkább hasonlónak vélt szakma alapján;

- annak értékelése, hogy a válaszadók szerint a tanulók mennyire becsülik meg tanáraikat.

Ezen szempontok szerint **Magyarországon alacsony a tanárok társadalmi státusza**: az index értéke 24,4, amivel hazánk **az utolsó harmadban helyezkedik el a vizsgált országok körében.** A mintába került európai uniós országok közül Olaszországban (13,6) és Csehországban (23,9) találunk ennél alacsonyabb értékeket, míg a legmagasabbat Görögországban (48,3).

Az index elemeit közelebbről nézve a következő kép bontakozik ki. A tanári hivatás globálisan közepes megbecsültségnek örvend, hiszen azt a válaszadók 14 szakmát rangsorolva átlagosan a hetediknek értékelték. Más foglalkozásokkal összevetve a legtöbb országban a szociális munkásokéhoz hasonlították a tanárok társadalmi helyzetét, **Magyarországon azonban inkább a könyvtárosokéhoz.** A tanulmány szerzői szerint ez arra utal, hogy **a tanárookra leginkább adminisztratív munkát végző minőségükben tekintenek.** Továbbá a magyar válaszadók több mint fele úgy gondolta, hogy a diákok nem tisztelik a tanárokat; ez a legtöbb vizsgált európai országra ugyanígy jellemző. Emellett Magyarországon az is a tanárok alacsony presztízsére utal, hogy **a válaszadóknak kevesebb, mint ötöde bíztatná a gyerekeit, hogy ezt a szakmát válassza.**

A tanulmány továbbá rámutatott, hogy **az országok többségében a válaszadók a valós adatokhoz közelinek becsülték a tanári fizetéseket, és szinte kivétel nélkül úgy gondolták, hogy ennél magasabb bért érdemelnének.** A magyarok az aktuális bér közel kétszeresét tartanák tisztességesnek. Mindezt úgy, hogy a megkérdezettek szinte mindenütt alulbecsülték, hogy a tanárok hány órát dolgoznak hetente. A szerzők a leíró eredményeken túl arra az összefüggésre is felhívták a figyelmet, hogy **azokban az országokban, ahol magasabb a tanárok megbecsültsége, ott a diákok teljesítménye is jobb.**

A vizsgálat további eredménye, hogy **Magyarországon a tanárok negatívabban látják saját társadalmi helyzetüket, mint a közvélemény általában.** Az alacsony megbecsültség érzése összecseng a 2018-as TALIS-vizsgálat ([OECD 2020](#)) eredményeivel: míg az OECD-országokban a tanárok 26 százaléka érezte úgy, hogy társadalmi megbecsülésnek örvend a végzett munkájáért, addig Magyarországon ez az arány 12% volt.

SZAKPOLITIKAI JAVASLATOK

A **T-TUDOK** tanulmánya ([Lannert 2021](#)) több szakpolitikai javaslatot is megfogalmaz a pedagógusellátottság minőségi biztosítása érdekében. Eszerint:

- A **béremelés** szükséges, de fontos, hogy **fenntartható módon** történjen és a minőségjavulást is szolgálja.
- A pedagógusok pályára vonzása érdekében kulcsfontosságú a **kezdő bérek megemlése**, akár gyakornoki-pályakezdő ösztöndíj formájában. Ennek mértékét a tanulmány havi 100 ezer forintban határozza meg.
- A bérezésben a **minőségi kritériumoknak** nagyobb hangsúlyt kell kapniuk az időbeli előmenetelnél.
- A béremelés fenntarthatósága érdekében szükséges az **iskolahálózat racionalizá-**

lása, amelynek a szerzők szerint demográfiai és foglalkoztatási előrejelzéseken kell alapulnia. Az iskolahálózat átalakítása csak akkor tűnik megvalósíthatónak, ha a helyi döntéshozókkal és lakossággal történő egyeztetésen alapul.

- Szükséges a **pedagógusok mobilitásának ösztönzése**, valamint a szakma presztízsének növelése az **intézményi és tanári autonómia** biztosításával.

Az **Egyensúly Intézet** ([2021](#)) oktatáspolitikai javaslatcsomagja szintén béremelést javasol. Eszerint a kezdő béreknek 2030-ra fel kellene zárkózniuk a nemzetgazdasági átlagbér kétszereséhez, és nem szabad az átlagbérek növekedésétől a jövőben sem elszakadniuk. Emellett a kezdő pedagógusoknak **dinamikusabb bérnövekedési pályát** sürgetnek, illetve olyan bérezést, amely ösztönzi a folyamatos szakmai továbbképzést és fejlődést. A pedagógushiány rövid távú enyhítéséhez az intézet elengedhetetlennek tartja a **nyugdíjas pedagógusok foglalkoztatási feltételeinek kedvezőbbé tételét**, illetve a **pályaelhagyók visszafoglalkoztatását** időleges kedvezőbb feltételekkel. Ahhoz pedig, hogy a szakma presztízse nőjön, és a legtehetségesebb fiatalokat sikerüljön a pedagógus pályára vonzani, az intézet szerint **hosszú távú, szemléletformáló kampányra** is szükség van.

Források:

- Dolton, Peter et al. (2018): [Global Teacher Status Index 2018](#). Varkey Foundation.
- EC (European Commission)/EACEA (Education, Audiovisual and Culture Executive Agency)/Eurydice (2021): [Teachers in Europe. Careers, Development and Well-being. Eurydice Report](#). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Egyensúly Intézet (2021): [Hogyan legyünk okos nemzet? Az Egyensúly Intézet javaslatai a magyar közoktatás megújítására](#). Szakpolitikai javaslat – 2021. No. 4.
- Lannert Judit (szerk.) (2021): [Zárótanulmány az emberierőforrás-szükségekről a magyar közoktatásban. Kutatási zárójelentés](#). Budapest: T-TUDOK.
- OECD (2021): [Education at a Glance 2021. OECD Indicators](#). Paris: OECD Publishing.
- Varga Júlia (szerk.) (2022): [A közoktatás indikátorrendszere 2021](#). Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet.

Készítette: Holle Alexandra
Képviselői Információs Szolgálat
E-mail: infoszolg@parlament.hu

infoszolg

Internet: www.parlament.hu/infoszolg
Intranet: intra.parlament.hu/infoszolg/
Tel.: (1) 441-6486